

С. С. БОБЧЕВЪ.

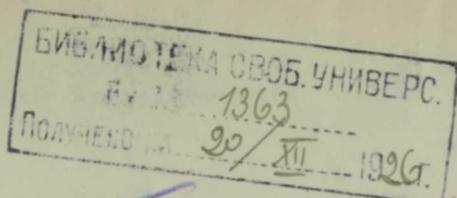
БИБЛИОТЕКА СВОБ. УНИВЕРС.
Вх. № 1363
ПОДАЧЕНО НА 20 / XII 1926г.

Св. У-му II 1176

Автомат

≡≡≡ ЗА ПРЪДСТОЯЩИЯ ≡≡≡
СЛАВЯНСКИ СЪБОРЪ ВЪ ПРАГА.

=====

С. С. Бобчевъ

ЗА ПРЪДСТОЯЩИЯ СЛАВЯНСКИ СЪБОРЪ ВЪ ПРАГА.*

~~III-9-59~~

Идеята за славянска взаимностъ има своята интересна и обширна история.

Както съзка идея, тя има своитѣ заченки въ много ранни врѣмена, но като съзнателно проявление въ живота, като явна проповѣдь, тя не брой повече отъ стотина години. Може да се каже, че единъ знаменитъ ученъ на врѣмето си, за да не го нарека гениаленъ хърватинъ—Юрий Крижаничъ, съотечественикъ на първия мечтателъ, пѣвецъ на единъ славянски езикъ—казахъ името на Гундулича,—първи хвърля въ срѣдъ Русия най-ранното сѣме на славянската мисль. Крижаничъ е единъ отъ най-раннитѣ апостоли на славянската идея. Сѣмето не падна на много приготвена почва. Славянското съзнание, като племенно, не можеше да дойде прѣди националното. А по него врѣме въ тази областъ не бѣше направено достатъчно ни у единъ славянски народъ.

Но, така или инкъ, а сѣмето не загина. Това бѣше важното. Идеята—искрица охвана макаръ и една слаба часть отъ руската интелигенция. Тя извика по-късно съ вжтрѣшната си сила грамадни явления въ руското културно развитие и образованность, въ науката и литературата; тя извика славянофилството, славистиката, славянскитѣ катедри въ рускитѣ университети.

Идеята бѣше развита, обоснована, възведена въ едно учение: славянофилското. Това учение проникна извѣстни кръгове отъ рускитѣ мислящи прѣдни хора. То бѣше учението на А. Хомякова, на Кирѣевски, на Аксаковци. То се излѣ въ единъ ученъ трактатъ на Данилевский „Россія и Европа“, трактатъ, който справедливо е нареченъ „всеславянски катихизисъ“. Старото русофилство е днесъ велика и славна традиция. То се опираше на братството между славянитѣ, на тѣхната свобода, но туряше въ основитѣ на славянския съюзъ хегемонията на Русия и началата на руската монархическа господарственностъ: самодържавие, православие, народностъ. По отношение къмъ южнитѣ славяни, неговиятъ идеалъ бѣше освобождението изъ подъ „агарянското иго“.

Но моята цѣль днесъ не е да разказвамъ нито историята на еволюцията на славянската идея въобще, нито историята на славянофилството въ частностъ. Азъ съмъ си поставилъ за задача да ви направя само кратко съобщение върху едно отъ срѣдствата, къмъ които се прибѣгва за да се мине отъ думи къмъ дѣла, отъ блѣнове и мечти къмъ реализиране на възможното, практичното. Моята цѣль е да изложи послѣдния моментъ на славянското движение — пригтовленията за Славянския съборъ.

* Сказка четена въ Славянска Бесѣда на 22. VI т. г.

I.

Не първи път тази година прѣдстои единъ „Славянски съборъ“ въ Прага. Историята на славянската култура знае вече два такива: единъ на 1844 год., който засѣдава въ Прага, и други на 1867 год. — въ Москва.

Славянскиятъ съборъ на 1844 г. имаше за цѣль да извика една организация на славянството въ Австрия, разнебитено по онова врѣме. Той имаше за образецъ всенѣмския конгресъ, който бѣ свиканъ въ Франкфуртъ. На тоя съборъ въ Прага бѣха поканени и нѣкои загранични славяни. Този обаче съборъ не можа да има освѣнъ едно споменателно значение: полскиятъ революционеръ Либебелтъ и рускиятъ бакунинъ съ своето участие отвлѣкоха вниманието на събора възъ утопични планове: тѣ поискаха да се свика всеобща конференция отъ всички европейски държави. Настана революцията на 1848 г. и кръвопролитията слѣдъ това. Бакунинъ и Либебелтъ избѣгнаха и протоколитѣ на събора до сега не сж намѣрени.

Не по-много сполучливъ въ практическия смисълъ на думата бѣ и втория: Славянскиятъ съборъ на 1867 г. въ Москва. Тоя съборъ бѣше сжшо така импровизиранъ. Имаше тогазъ „Етнографическа славянска изложба.“ Мнозина отъ австрийскитѣ славяни бѣха подъ тежкия ударъ на новородения австро-маджарски дуализмъ, който измама голѣмитѣ имъ надежди. Знаменитиятъ чехски водачъ Ригеръ бѣше се потрудилъ да покани и поляцитѣ да взематъ участие на събора. Обаче тѣ, като възлагаха всичкитѣ си надежди на Наполеона и като продължаваха да бълнуватъ едно възстановление на Велика Полша, за съкрушаването на която бѣше крива прѣдъ тѣхъ само Русия, поляцитѣ емигранти се отказаха да взематъ участие. Това накарнѣваше цѣлия смисълъ на Събора.

При все, че тукъ нѣмаше една прѣдварително приготвена програма — пакъ славянскитѣ гости изнесоха изъ Русия силенъ подеъмъ на морални сили.

Тѣ видѣха велика Русия, видѣха рускитѣ прѣсни, ако и слѣржани, но добрѣ развити сили, видѣха зората, която изгрѣваше надъ руския небосклонъ. Славянскитѣ гости се удостоиха да се прѣдставятъ на великия Царь-Освободителъ Александръ II, който имъ каза: „Радъ видѣтъ братевѣ славянъ на родной славянской почвѣ“. На този съборъ взеха участие такива изпъкнали славянски дѣйци, като Палацки, Ригеръ, Браунеръ, Мудронъ, Гурбанъ, Головацки, Ливчакъ, Суботичъ, Д-ръ Политъ-Десанчичъ и др. и др. Тукъ имаше и двама българи: незабравимитѣ Райко Жинзифовъ и Д-ръ Иванъ Богоровъ.

Непосрѣдна практическа полза отъ тоя съборъ, както въобще отъ такива събори, не можеше да има и не е имало; но идеята за славянската солидарность, подигната отъ ранни дѣйци, като хърватина Юрий Крижаничъ, по късно отъ Хомякова, Карѣвский, Аксаковци, Самарина, продължаваше да се носи, макаръ въ разни и много пжти мистически блѣнове и форми, въ Русия.

На тази славянска идея ние дължимъ онова велико движение, което се понесе съ огненъ замахъ по лицето на цѣлата руска земя въ 1876 и 1877 г. и което докара до руско-турската война.

Ако има славянски народъ, който дължи твърдѣ много на славянската идея, то е българскиятъ. Азъ нѣма да се спирамъ върху тази страница на славянската история. Ще мина по-нататъкъ, за да видимъ моментитѣ, при които се роди идеята за единъ въ пълния смисълъ на думата „славянски съборъ“.

До скоро нѣмцитѣ и всички врагове на славянството сочаха на славянската идея за солидарностъ, като на една културна опасностъ. Колчимъ се дигнеше дума и въпросъ за тази идея, тѣ издигаха като плашило: панславизмътъ. Панславизмъ! това бѣше ужасъ. Съ него тѣ плашеха всички славяни, съ него тѣ плашеха най-много поляцитѣ.

Панславизмътъ, това бѣше рускиятъ завоевателенъ колосъ, изправилъ се съ зинало гърло, който заплащваше да лапне единъ по единъ западнитѣ и южни славянски народи.

Панславизмътъ! това бѣше старото славянофилство, което се опираше непрѣменно върху рускитѣ: „самодържавие, православие, народностъ.“ Руското самодържавие — бѣше кнютътъ, руското православие бѣше — тъмна сила, руската народностъ бѣше океана, въ който се вливатъ всички славянски ручейки. Така криво тълкуваха старото славянофилство неговитѣ врагове.

И славянофилството бѣше станало умразно даже на мнозина интеллигентни, просвѣтени и свѣстни славянски дѣйци и учени. Неговитѣ носители отъ мнозина се считаха за некултурни хора.

А истината е, че славянофилското учение, очистено отъ нѣкои чепатости, бѣше и остава едно високо идейно и хуманно учение за славянско братство.

Тукъ, обаче, нека веднага заявя старото славянофилство не се нуждае отъ моята защита. Ще прибързамъ да посоча на процеса на развитието, който ни доведе до новия славянски моментъ отъ 1908 г., до послѣдний стадий на неославизма.

Славянофилството, като обществено учение, бѣ рожба на философска мисълъ, чрезъ която се дирѣше да се установи прѣдимството на нѣкои славянски форми въ живота; като национално течение, славянофилството се поставяше противъ всичко чуждо, което тъпчелъ кой и да било славянски народъ. Чистото славянофилство имаше освободителни задачи. Прочетете коя и да било публицистическа статия на Аксакова; прочетете кое и да било стихотворение на Тютчева, Хомякова, и вие ще видите, какви чувства на любовъ, на истинско братство ги проникватъ.

На славянския съборъ въ Москва поетътъ-пророкъ Тютчевъ бѣше казалъ:

Макаръ сждбата всемогъща,
Да ни разби на кжсове,
Ний родъ сме пакъ единъ и сжи,
На сжща майка синове.

За туй, че сме роднина ния,
 То вси съ умраза гледатъ въ насъ,
 Вамъ не прощаватъ за Русия,
 Намъ не прощаватъ зарадъ васъ.
 Пропаднало всесвѣтско племе,
 Кога ще бждешъ ти народъ.
 Кога за тебъ ще дойде врѣме
 Да заживѣишъ честитъ животъ,
 Да екне гласъ за обединене,
 Да рухне все шо насъ дѣли!
 О, за славянското спасение
 Богъ ще часъ да опрѣдѣли...

Учението на това славянофилство и сега има горещи привърженици въ Русия.

Просвѣщението и ширението на една висока култура срѣдъ славянскитѣ маси, носители на които бѣха горещи славянски дѣйци, вършаха солидно своето дѣло. Усилията на нѣмцитѣ, тѣхнитѣ, образци даваха тласкъ и служеха като примѣри за слѣдване на славянскитѣ народи. Славянското самосъзнание постепенно, но трайно се развиваше.

II.

За прокарването, оживотворяването на каква и да било мисълъ необходимо е срѣщане, съставяне, съобщаване между хора, които може да я възприематъ. Още древнитѣ гърци сж се обръщали къмъ своитѣ панатени, олимпийски и други игри, гдѣто сж се срѣщали всички вѣтви на племето, независимо отъ държавнитѣ граници и отношения. Нѣмцитѣ отъ много десетки години устрояватъ постоянно общонѣмски срѣщи и конгреси на учени, гимнастици, стрѣлци, пѣвци, за поддържане племенната солидарность. Даже у романскитѣ народи въ извѣстни срокове се устрояватъ конгреси въ Монпелье, Тулуза, Авињонъ и другадѣ отъ прѣдставители на романизма френски, австрийски, апенински, даже южно-американски и дакийски.

Славянитѣ, особно западнитѣ културни славяни, не можаха да останатъ безразлични къмъ това движение на племенно солидаризиране и да не прибѣгнатъ къмъ сжщитѣ срѣдства. На това обстоятелство изъ отдавамъ групирването на славянскитѣ журналисти въ Австрия и образуването на тѣхния съюзъ, който поиска да урежда и уреди до сега нѣколко конгреса. Съюзътъ има за свое сѣдалище: Прага. Ползата отъ тия конгреси бѣше безспорна и значителна. Славянскитѣ публицисти въ Австрия се запознаха, сблизиха, изучиха своитѣ общи потребности и нужди, сдружиха се за обща борба и защита.

Въ Чехия, особно въ Прага, се уредиха по нѣколко случаи и други конгреси на славянски учени, природовѣдци, а тази година се състоя таквъ 4 конгресъ, учители, археолози, правници, соколи и пр. Всички тѣзи конгреси има чисто културенъ и икономически характеръ.

На тази идея за запознаване и културно общение се дължи създаването на художническия юго-славянски съюз „Лада“ и неговите срѣщи, както и уреждането на единъ съюзъ на юго-славянските публицисти, което се извърши въ София прѣзъ 1906 година.

Въ 1903 г. Императорската академия на наукитѣ начерта една програма за свикването на единъ конгресъ отъ слависти въ С.-Петербургъ. Програмата имаше прѣдимно научно-книжовенъ характеръ. Приготвиха се доста реферати и материали за работа. Издадоха се 2 тома „Сборници по славяновѣдѣнію“, напоследъкъ една славянска Енциклопедия. Обаче руско-японската война дойде да отвлѣче вниманието на руската обществена мисль отъ тоя важенъ конгресъ, който се отложи за неопрѣдѣлено врѣме.

Слѣдъ руско-японската война и слѣдъ революционното движение въ Русия, последвани отъ единъ новъ режимъ, въ широката Руска държава—редомъ съ лѣха за конституционализъмъ и парламентаризъмъ, ние се срѣщаме и съ едно ново славянско вѣяние. Това е така наречения неославизъмъ.

Неославизмътъ има своя генезисъ не отъ вчера. Но той сега отъ година-двѣ доби крилъ и има своитѣ доста много привърженици и единъ „Клубъ общественныхъ дѣятелей“. Напоследнью пѣкъ е съставенъ единъ „Комитетъ за славянска взаимность“. Въ него взематъ участие мнозина народни прѣдставители отъ Рускитѣ Государствена Дума и Свѣтъ, професори, учени, публицисти.

Неославизмътъ е рожба на рускитѣ повече или по малко лѣви партийни течения, въ които влизатъ нѣкои „окайрински“, полски и други елементи. Тѣ искатъ да поставятъ славянската идея на чисто културна и економическа почва, като се отстѣпнѣ отъ всѣкакви тенденции за надмощие, хегемония и абсолютизъмъ.

Неославизмътъ е, прочее, едно идейно движение, тѣсно свързано съ новия животъ въ Русия и новитѣ отношения, които се рисуватъ въ подновената руска конституционна монархия.

Професоръ К. Гротъ се опитва да го обясни така: „Прѣживѣваното нинѣ оживление на славянската идея въ Русия — казва той е обусловено повече отъ външни, отколкото вътрѣшни импулси, обаче не отъ нѣкакви извънредни явления и събития въ славянския свѣтъ, както бѣше, напр., прѣди послѣдната руско-турска война (1876—1877 г.), а повече отъ потърпѣнитѣ на Русия разочорования въ нейната далекоизточна политика, отъ естествения повратъ на идеитѣ и интереса къмъ Близкия изтокъ и отъ тоя ущърбъ, който се нанесе въ послѣднитѣ години на международното ѣ положение и престижъ въ Европа. Най-послѣ тукъ несъмнѣно играе роль и все растящото политическо и военно могъщество и агресивнитѣ стрѣмежи на Германия, като силенъ врагъ на Славянството.

„Колкото се отнася до самия характеръ на нинѣшното пробуждане на славизма въ руското общество, сжщиятъ професоръ-славистъ казва: то се отличава отъ аналогичнитѣ явления на миналия вѣкъ съ това, че това движение, тоя интересъ къмъ славянския въпросъ обхвана и такива обществени кръгове и елементи, които въ прѣ-

дишно време не само упорито се отказваха отъ всѣкакви славянски отношения и интереси, но прямо отричаха важността имъ и третираха тоя прѣдметъ съ явно прѣнебрежение и даже съ подигравка. Ние разбираме нашата най-либерална, дори и радикална, лѣва частъ на интелигенцията (напр. нинѣшнитѣ кадети). Това ново явление се прѣдставлява и като най-много знаменателно за тоя моментъ и отраднo въ очитѣ на всѣкого, който разбира значението на славизма въ историческата сѣдба на Русия“.

Нека добавя, че къмъ новото движение сж се присъединили: октябриститѣ отъ центра, мирнообновленцитѣ и кадетитѣ. Тѣ влязатъ въ „Клуба на общественитѣ дѣятели“, които разработиха плана за прѣдстоящия славянски съборъ въ Прага. Тѣ влѣзоха и въ новото дружество „Славянска взаимност“. Къмъ него се присъединяватъ и поляцитѣ, особно слѣдъ рѣчта на народния прѣдставителъ отъ Господарствената Дума, прѣдседателътъ на полския клубъ Р. В. Дмовский, който е заявилъ, че „и поляцитѣ сж славяни, и тѣ ще отидатъ на събора, безъ условия, защото на славянитѣ прѣдстои великъ трудъ отъ съзидателно съревнование върху културно-икономическа почва“.

III.

Прѣзъ лѣтото мин. год. одескиятъ приватъ-доцентъ Борзенко съ едно писмо до прѣдседателя на министерския съвѣтъ П. А. Столипина изказа готовность да пожертвува 100.000 р. за да се уреждатъ съ процентитѣ отъ тѣхъ славянски събори въ Русия. П. А. Столипинъ отъ името на правителството изказа принципиално съгласието си за приемане на тоя фондъ и за пазенето му въ Руската Държ. Банка а, при удобно време, отъ славянското общество или друго даже учреждение да се уреждатъ общеславянски събори съ културно-благотворителни цѣли. Защо и какъ, не се знае, но г. Борзенко не внесе тая сума въ Банката. Затова пъкъ той подигна въпроса и на чужбина. Той писа на разни руски и чужди дѣятели, групи и учреждения, между друго, на групи славянски депутати въ София, Бѣлградъ, Загребъ и Вѣна.

Най-съчувствено е било посрѣщнато прѣдложението за славянски събори въ срѣдата на славянскитѣ депутати въ Вѣнския Парламентъ. Тукъ славянитѣ отъ разни народности: чехи, поляци, словаци, словенци, хървати, сърби, сж се заловили за работа, обсъдили и приели нѣколко основни desiderata за всеславянския съборъ. Въ основа на тѣзи desiderata бѣше сложена неофициалността, безпартийността, изключванието на всѣка политика и присѣтствието на всички славянски народности. Този вѣнски кружокъ бѣше организиранъ подъ прѣдседателството на чехския нар. прѣдставителъ въ парламента и лидеръ на младочехитѣ Карелъ П. Крамаржъ.

Въ Русия прѣдложението на Борзенко, горешо разисквано най-напрѣдъ, бѣше по едно време съвсѣмъ потулено. Славянскитѣ дружества и Руското събрание се уклониха отъ разработването на единъ проектъ за бждещъ съборъ, понеже и самъ инициаторътъ не

бѣ внесълъ сумата. Само клубътъ на общественитѣ дѣатели въ Петербургъ се посвети сериозно на разработването на единъ проектъ и, ако бжде възможно, за осществлението му. Клубътъ се обърна съ запитване къмъ г. Борзенко „за срѣдствата“, но като разбра, че не може да се разчита на тѣхъ, наисли евентуално самъ да събере таква чрѣзъ подписа.

Единъ разпоредителенъ комитетъ бѣ образуванъ отъ членове на клуба, на Господ. Дума и Госп. Съвѣтъ. Тоя комитетъ влѣзе въ споразумѣние и съ Славянския кружокъ на народни прѣдставители въ Вѣна.

Резултатъ на това споразумѣние бѣше идването на особни славянски делегати отъ Австрия въ Петербургъ. Тѣзи делегати бѣха трима: К. П. Крамаржъ, Иванъ Хрибаръ и Глѣбовицки. Тѣ отидоха въ Русия на 12 май т. г.

Личноститѣ на славянскитѣ делегати не бѣха безъ значение за руското общество. Д-ръ К. П. Крамаржъ отдавна играе видна политическа роль въ политико-общественитѣ кръгове на Чехия и въ Вѣнския парламентъ. Той е единъ отъ най-добритѣ оратори и енергически поборници на чешкото дѣло. Той е отстранявалъ до сега честята да бжде министръ; но има силно влияние въ управляващитѣ кръгове. Той взе близко участие въ изработването на послѣдния избирателенъ законъ, който, нека кажемъ пжтьомъ, не удовлетвори нито чехитѣ, ни червонно-руситѣ. Д-ръ Крамаржа осждатъ въ едно: че е голѣмъ опортюнистъ и готовъ на компромиси съ австрийското правителство, но никой не може да отрича нито способноститѣ му, нито доказанния му патриотизмъ.

Вториятъ делегатъ Иванъ Хрибаръ е познатъ и у насъ въ София, като участникъ въ събора на югосл. публицисти на 1906 г. Хрибаръ е Люблянски кметъ отъ 20 год. Той е и виденъ публицистъ и е прѣдседателствувалъ не единъ пжтъ конгреситѣ на слав. вѣстникари въ Австрия. Съчувствието си къмъ славянското дѣло той е проявилъ, между друго, въ съставлението на кружоци за изучване на руския езикъ.

Глѣбовицки е червено-русинъ отъ Галиция, младъ писателъ и депутатъ.

Това сж делегатитѣ, на които руската столица устрои царско, ако и не официално, посрѣщане и изпровождане. Тѣ бѣха носени на ржицѣ скжии гости прѣзъ течението на цѣла недѣля. Тѣ имаха четири дѣловни съвѣщания съ руски дѣйци по конкретнитѣ и реални задачи на единъ славянски съборъ, които съвѣщания се държеха въ Клуба на общественитѣ дѣатели. Вънъ отъ това тѣ имаха съвѣщания съ групи публицисти и писатели, срѣща съ членоветѣ на славянското дружество; тѣмъ бѣха дадени редица гошавки, на които сжшо така бѣха размѣнени мисли все по сжщия въпросъ за славянския съборъ. На една отъ тѣзи гошавки, дадена отъ Градския Съвѣтъ, взеха участие и министръ-прѣдседателтъ П. А. Столипинъ, повечето министри, много членове на Господ. Съвѣтъ и Господарств. Дума, учени, публицисти, обществени дѣатели. Тукъ сж били напитки

здравници за руския царь, а слѣдъ руския химнъ князь Н. Н. Трубецкой прѣдложилъ тостъ за императора и краля Францъ Йосифа, подиръ което билъ изпѣнъ австрийския химнъ.

Ако поменавамъ за тия подробности, правя го за да посоча обстановката въ която сж се взели рѣшенията за единъ прѣдварителенъ славянски съборъ въ Прага и за неговитѣ програмни точки.

Най-важниятъ въпросъ, който е билъ разискванъ и за който се поздравляватъ съ голѣма сполука Крамаржъ и другаритѣ му, е въпроса за руско-полскитѣ отношения. Нѣкои руски вѣстници, като Русь, отиватъ до тамъ въ оцѣнката на тази сполука шото заговорватъ така: „Елѣстияниятъ банкетъ въ зала на театра Кононовъ бѣше тържествено заключителенъ акордъ на писания прѣзъ тѣзи дни въ Петербургъ новъ славянски химнъ. Написанъ е той както стариятъ химнъ „Ей славяне!“ на полска мелодия, но мелодия нова и думи нови. Вмѣсто „Еще Полска не сгинѣла“ — думитѣ сж „Въ славянството Полша възкрѣсва...“. Подиръ толкозъ дългото мрачно равнодушие на нашето общество къмъ славянския въпросъ, поразително е това прѣснало се веднага въ конституционна Русия славянско чувство, бързиятъ, мощенъ единокласенъ неговъ подемъ, общъ за най-добритѣ прѣдставители на руската политическа и обществена сила. За единението на личното руско общество върху почва на славянския и руско-полския въпросъ може да се говори сега съ увѣреностъ, безъ да се смушаваме съ това, че „на дѣното“, въ низинитѣ на туй общество остава „мжтенъ осадкъ на стара ненависть...“. Тукъ се ратяква на старитѣ и консервативни прѣдставители на славянофилството въ Русия, които ужъ бjali недоволии и ржмжели противъ новото течение, по което били трѣгнали славянскитѣ делегати Крамаржъ и другаритѣ му. Русь завършва своята статия така: „Силна съ нравственото славянско единение Русия, силна съ него и отъ никого независима благодарение нему Австро-Венгария, силно и независимо въ своитѣ отдѣлни държави балканско славянство — ето три паралел линии, по които занапрѣдъ ще се движи поставениятъ сега на релси славянски въпросъ“ (Русь, № 135). Рѣчь, органъ на кадетитѣ, признава, че най-послѣ и въ Русия се заинтересуватъ макаръ и малко късно съ славянското дѣло. Въ това врѣме когато руското общество стоеше дълбоко равнодушно къмъ славянството, таквизъ писатели като Béerard, Chéradame, Chonbler, Denis, Iaray, René Henri, Ripon и др. въ цѣль редъ сериозни работи запознаваха Франция и Европа съ съврѣменното полит. положение и националниятѣ стремежи на славянитѣ. Причинитѣ сж, че въ Русия още не бѣше настжпилъ момента за работи на едно свободно гражданство, каквото е сега на лице. Къмъ това се добави и германската агресия на Изтокъ и въ отношение къмъ поляцитѣ чрѣзъ закона за експроприацията на полскитѣ земи. Това накара поляцитѣ да измѣнятъ тактика, Другъ обективенъ факторъ е и растяшага роль на Англия въ международната политика на Балк. П-въ. При новото международно положение вече е ясна нелѣпостъта на прѣдишната руска тактика: да се игнориратъ славянитѣ и съ това да се усилва главния полит. про-

тивникъ. Поддържката на славянскитѣ стрѣмежи въ Австрия и на Балканитѣ — това е вече задача, която съвършено обективно се налага на руската дипломация (Рѣчь, бр. 118).

А ето какъ е оцѣнилъ самъ Крамаржъ резултата отъ гостуването на славянскитѣ делегати въ Петербургъ. Отъ какъ благодарилъ за тоста въ честь на императора и кралъ Францъ Йосифа, той казва, че вижда въ дружното и топло посрѣщане на тоста най-добрия отговоръ на инсинуациитѣ, появили се въ задграничния печатъ. Прѣди трѣгванието си за Петербургъ, настроението на делегатитѣ, казалъ Крам., било чуждо за всѣки оптимизмъ. Делегатитѣ се много бояли отъ разочарования; но слѣдъ идването имъ въ руската столица всѣки часъ расли тѣхнитѣ надежди. Сега тѣ се считатъ за честити. Тѣ намѣрили повече отъ това, на коего могли да разчитатъ. Това не сж тѣхни заслуги. Тѣхното идване само послужило за тласкъ, който изсочилъ прѣдъ цѣль свѣтъ това, което се е таило и набирано отъ тозъ моментъ, когато рускиятъ царъ повикалъ своя народъ да се погрижи за своето бждаше. (Рѣчюпльскания). Отъ тоя моментъ се заражда славянското единение, много по-могъщо и похубаво, отколкото е могло да се въображава. Тѣзи дни, чини му се, ще иматъ историческо значение, не таквозъ, каквото иматъ войнитѣ, които съсипватъ държави и народи, а като събития, които водятъ къмъ обща свобода, равенство и братство. Всички, на които сж скжпи тѣзъ девизи, ще се радватъ. Ако ли нѣкой не се радва, то ще е виновата неговата нечиста съвѣсть. Ние сме длѣжни при това да благодаримъ и онѣзи славянни-поляцитѣ, които ни казаха, че сж готови да идатъ безъ никакви условия на славянския съборъ. Развитието на славянската идея се заключава въ това, шото всички славяни да съзнаятъ, че тѣ сж славяни и това съзнание да се вдѣлбочава. На трѣгване въ Русия ораторътъ говорилъ на тия, шо го изпроваждали, че ще бжде честитъ, ако поляцитѣ и руситѣ заявятъ че сж славяни. Това се сбдждало, но по-силно и по-пълно отъ колкото той очаквалъ. Отъ тозъ моментъ, отъ когато заявяваме, че сме славяни — ние ще намѣримъ и друмъ, и цѣль. Австрийското славянство не дири особни комбинации, не знае двойственъ патриотизмъ. То е убѣдено, че се грижи за бждащето на Австрия, когато се стрѣми къмъ равноправнето на всички, живуши въ нея народи. Ако австр. славяни искатъ шото славянството да бжде силно, то е въ интереситѣ на спокойствието и на благоденствието на държавата. Ако тѣ искатъ да бждатъ силни, то е за да може балканското славянство и сама Русия да бждатъ спокойни. Австрия не трѣбва да бжде пионеръ на германизма. Трѣбва да поддържа откровенно и искрено сближение съ Русия и желателно е шото то да бжде симпатично и на Русия. Нѣма шо да се боятъ отъ единението на славянството: то никого не заплашва, никому не желае зло, нѣма нийдѣ „врагове“. Ако е имало у него чувство на вражди, то, уви, само противъ свои славяни. Богъ ще даде занепрѣдъ да не бжде така. Нека всѣки славянски народъ се ползува съ свобода и равенство и да чувствува, че ние сме едно племе, нека чувствува всички славянски радости

и скърби. Ние отъ нищо не се боимъ и можемъ смѣло да гледаме всички въ очитѣ. Нашето обединение ще привѣтсвуватъ всички, на които сж мили мирътъ, свободата и братството. Новото сдружено славянство ще бжде едно отъ най-хубавитѣ украшения на челоуѣчеството. (Русь, бр. 135).

Излагамъ почти изцѣло тази рѣчь на Крамаржа, защото тя съдържа едно съкращение отъ учението му, като носителъ и водачъ на неославизма у австрийскитѣ славяни. Къмъ неговитѣ думи, ще прибавя казаното, по сжщия случай, отъ Ив. Хрибаръ: „Казватъ, че Русия е полезна на славянството съ едното това, че тя сжществува. Безспорна истина, но трѣбва да се прибави за да се разбере, че и сжществуването на останалото славянство — сжщо е отъ голѣма полза за Русия. Може би Русии не е нужна материалната помощ на останалото славянство, но понѣкога и симпатиитѣ играятъ грамадна роль. Славянството дарява своитѣ горещи симпатии на Русия, като на възраждающа се културна сила (одобрение). Нашитѣ врагове знаятъ много добрѣ, какво е величието на Германия, какво е нейното единство, което тѣ поставятъ за цѣль на пангерманизма. Намъ не могатъ да ни постаятъ въ вина, че ние обръщаме погледитѣ си къмъ Русия, особно когато руско-полската вражда изчезва. Русия се промѣни, тя стана конституционна държава и сждбата ѝ, която бѣше въ ржцѣтѣ на чужденци, сега е въ нейни ржцѣ. Сега рускиятъ народъ трѣбва съ стихийна сила да се обърне къмъ славянската идея. Това се и случва. Сипва се зора, изгрѣва слънцето на славянската бждащностъ — на славянската взаимностъ, свобода, равенство и братство. (Силно одобрение).

Славянскитѣ делегати пристигнаха въ Петербургъ на 12 май, прѣстояха една седмица и се завърнаха въ Вѣна прѣзъ Варшава.

Много сж въпроситѣ, които сж били засегнати въ съвѣщанията и разискванията въ Петербургъ. Навѣрно тѣ ще бждатъ обсждани и въ Прага. Тукъ се е говорило и за славянска банка, за славянска борса на книгопродавци, за освѣдомително бюро, за организация на срѣщи между славянскитѣ учени, публицисти, учаща се младежъ, за изработване на обща славянска научна терминология, за изучването на руския езикъ въ австрийскитѣ славянски училища, вмѣсто грѣцкия, изхвърлянето на нѣмскитѣ географически имена и употребяването на славянски, за славянскитѣ гимнастически дружества, за тѣхното организиране въ единъ съюзъ, за организиране на разни славянски кредитни учреждения и пр. и пр.

IV.

За да бжда най-краткъкъ, ще кажа, че въ резултатъ отъ обширнитѣ съвѣщания въ Петербургъ се дойде до слѣднитѣ заключения и рѣшения:

Единъ всеславянски съборъ е отъ голѣма нужда. Тоя съборъ трѣбва да бжде свиканъ въ Русия, именно въ Москва, по случай на една славянска етнографическо-икономическа изложба, която трѣба

се осъществява въ 1911 год. Това е юбилейна година за Русия и за цялото славянство. Тогазъ се навършватъ 50 години отъ освобождението на рускитѣ селяни — стѣпка, която Русия направи въ новия животъ на гражданственостъ. Единъ организационенъ комитетъ за приготвянето, разработването и осъществяването на програмата на изложбата трѣба да пристѣпи веднага къмъ работа.

За да се приготви почвата за тоя голѣмъ Всеславянски съборъ намѣрено е за необходимо да се свика отъ учредителния комитетъ единъ прѣдварителенъ Славянски съборъ въ Прага. Пражкиятъ съборъ ще има прѣдуготовителенъ характеръ. Той ще се съвѣщава върху нѣкои конкретни въпроси. Съставътъ и времето на засѣданията на Пражкия славянски съборъ били одобрени отъ всички.

Съборътъ ще състои отъ 60 души: 15 руси, между които двама отъ Галиция (единъ старорусъ и единъ украинецъ); поляци сжшо 15, по 5 изъ Русия, Прусия и Австрия, чехи 15, южно-славяни 15.

Съборътъ ще се открие на Петровденъ (29 юни т. г.) въ Прага и ще трае една недѣля.

Реферати, разисквания и прѣдложения ще станатъ прѣдимно върху слѣднитѣ опрѣдѣлени точки:

1. Учредяването на една Всеславянска Банка.
2. Общъ съюзъ на всички културни славянски дружества.
3. Уреждането взаимна книжна търговия и взаимно запознаване съ славянскитѣ книжници. Въпросътъ за книгопродавческа борса на славянската книга въ Прага.
4. Уреждане телеграфо-пощенско информѣционно бюро за печатното дѣло.
5. Уреждане въ всички славянски земи на гимнастически (сколски) дружества. Съюзъ на славянскитѣ гимнасти.
6. Земедѣлцитѣ отъ по-назадналитѣ славянски земи да посѣтватъ за обучаване по-културнитѣ родствени земи.
7. На всеславянската изложба въ Москва прѣзъ 1911 г. да се обърне внимание на индустрията въ разнитѣ славянски земи за да могатъ славянитѣ отъ едно мѣсто да си доставятъ индустриални прѣдмети отъ друго мѣсто.

По нѣкоя отъ тѣзи точки сж станали доста разисквания въ Петербургъ.

По всеславянската банка сж били изказани слѣднитѣ мисли. Тая банка би имала за своя задача да помогне отъ една страна на търговскитѣ сношения между славянскитѣ земи, а отъ друга — нейнитѣ отдѣления би дали тласъкъ за развитието въ тѣзи страни на мѣстна промишленостъ (Хрибаръ). Нѣкон чужди банки, сж пионери на нѣмското културно и политическо влияние на Балканитѣ. Славянската банка е необходима за противодѣйствието на мощния лостъ на германизма. Нейната задача би била не толкозъ за експортъ изъ едни славянски земи въ други, колкото за създаване и поддръжка на мѣстната промишленостъ и търговия въ славянскитѣ земи. Въ малки размѣри това вече вършатъ нѣкои чешски банки, осно-

вани между словенцитѣ въ Люблина, въ Петрия, Далмация и даже въ Львовъ (Галиция). Необходимо е да се възползуваме отъ почтената вече работа и да се разпространи и въ мѣста, гдѣто работятъ изключително враждебни на славянството нѣмски кредитни учреждения (Крамержъ).

Нѣкои отъ събесѣдниците сж изказали мисль, че уреждането на такава банка въ близко бждаще е една крайно трудна работа. За това да не се бърза.

По въпроса за бюрото на славянския печатъ. Печатътъ е необходимъ факторъ за успѣха въ дѣлото на славянското единение. Едно освѣдомително бюро за всички вѣстници и печатни органи въ славянския свѣтъ трѣба да се организува въ Петербургъ съ отдѣление въ Вѣна. Разносикитѣ ще бждатъ грамадни; трѣба прѣди всичко да се помисли за това. По този случай г. Хрибаръ е поканиль рускитѣ публицисти въ Люблина на събора на слав. публицисти отъ Австрия, който има да се открие на 1 септ. т. г. Австрийскиятъ славянски на съюзъ журналиститѣ принадлежи къмъ международния съюзъ. Къмъ него могатъ да се присѣдинятъ и руситѣ, а сега могатъ да бждатъ само гости.

Нѣма съмнѣние, че тая точка — за бюрото на славянския печатъ — е една отъ най-важнитѣ. Нейното осществление не може да посрѣшне никакви мжнотии. Стига да има охота, стига да се явятъ организатори. Срѣдства, споредъ насъ, не е мжно да се найдатъ.

Желателно е развитието на соколскитѣ дружества въ Русия. Тѣ ще бждатъ най-добритѣ проводници на славянското братство. Това се е вече забѣлжило отъ нѣколкото срѣщи устроени въ Прага, Цетинье и пр. Въ 1912 г. се прѣдполага всеславянска соколска срѣща и къмъ туй врѣме ще бжде добръ ако подготвенитѣ руски соколи взематъ участие въ тоя „слетъ“.

Не прѣдставляватъ особни затруднения и осществлението на другитѣ точки. Уреждане взаимна книжна търговия и размѣна на литературнитѣ произведения въ разнитѣ славянски земи и сега се върши недостатъчно. Свързването на всички по-главни културни дружества е сжщо така изпълнима задача, както е такава и основание на славянски соколски съюзъ.

Това сж прѣдстоящитѣ конкретни точки отъ програмата на свѣщията въ славянския съборъ въ Прага.

Дѣлото за тоя славянски съборъ е пригърнато като свое отъ всички славяни. Поляцитѣ навѣрно ще взематъ участие. „Ледътъ е пробитъ“, казалъ Крамаржъ, на 14 май. Поляцитѣ сж съ руситѣ. Това го е заявилъ самъ Дмовский. Нѣкои поляци дѣйствително още клатятъ глава. Но и тѣ виждатъ, че нѣмскиятъ юнкеръ е по опасенъ отъ руския ботушъ. Поляцитѣ не мислятъ вече да възсздаватъ собствена отдѣлна господарственостъ (Русь, № 134)

За другитѣ, славяни западни и южни, нѣма шо и да се говори. Славянскитѣ дни въ Петербургъ извикаха у всички възторгъ и готов-

ность за обща културна работа. Синът на великия поетъ, прѣдседателътъ на Господ. Дума Н. А. Хомяковъ каза: „Да се забрави какво прѣживѣхме въ тия дни би било грѣхъ; да допуснемъ да заглѣхне това, което сме почнали, би било прѣстѣпление“.

Слѣдъ всичко това остава да си поставимъ още единъ въпросъ и да свѣршимъ. Ще вземе ли участие България на славянския съборъ въ Прага. До колкото ми е познато отъ нашенско сж поканени четирма души. Ще отидатъ ли тѣ?

Струвами се би било голѣма грѣшка, ако изъ нашенско не се явятъ прѣдставители въ Прага.

България дължи своето книжно, културно и политическо възраждане прѣдимно на славянската идея. България има право да разчитва на едно повишаване на своята култура, на своитѣ економически и общественни сили пакъ на славянската идея. България е длъжна да докаже прѣдъ свѣта, че тя се прѣкланя прѣдъ знамето, на което е написано въ Петербургъ съ блѣстящи славянски букви: свобода, равенство и братство, знамето което въ дѣйствителность е сжщото онова културно-просвѣтително знаме, което прѣди хилядо години се развѣ край брѣговетѣ на Дунава и Охридско езеро отъ равноапостолитѣ братия св. Кирилъ и св. Методий.

България има право, а има и длъжность, да докаже най-високо, че нищо славянско не ни е чуждо, че всичко славянско е наша гордость, наша надежда, нашъ блѣнъ!

София, 18. VI. 1908.
